

IDEOLOGIJA I GLOBALIZACIJA

Davorin Čuti

U ovom eseju nakana je dati osvrt na događaje koji su se dogodili od 1989. godine pa sve do današnjih dana. Prije svega, pozornost je usmjerena na pad berlinskog zida 1989. i teroristički napad na WTC tornjeve u New Yorku, u rujnu 2001. Ove dvije godine su svojevrsni historijski međaši koji su u određenom vremenskom periodu odredili kretanje globalizacije i ideologije kroz svjetsko društvo. Pojam ideologije pokušao sam prikazati osvrtom na autore poput Louisa Althuessa, koji ideologiju, državu i državne aparate analizira kroz okvire strukturalističke paradigme, te Slavoj Žižeka koji kroz okvire lacanovske psihoanalize analizira funkcioniranje ideološkog stroja koji strukturira našu realnost, te Jeana Baudrillarda koji analizira transformaciju univerzalnog u mondijalno, odnosno globalno.

Godine 1989. došlo je do rušenja željezne zavjese koja je dijelila svijet na dva bloka. Nestankom komunizma s povijesne pozornice neki su intelektualci vidjeli svijet u potpunosti oslobođen ideologije. Najpoznatiji su Francis Fukuyama sa svojom teorijom o kraju povijesti, te Samuel P. Huntington o sudaru civilizacija. Početak devedesetih godina slobodno bi se mogao nazvati dobom u iščekivanju kraja. Iako je, prema

Rušenje Berlinskog zida 1989. godine

Fukuyami, već tada prijeđena barijera onostranosti kraja, taj tzv. "kraj povijesti" se i dalje očekuje. Pod krajem povijesti podrazumijeva se kraj gotovo svega: ideologije, umjetnosti, kulture, građanske klase, kraj velikih pripovijesti itd. Sve ono što je bilo glavnim obilježjem moderne završilo je i postalo je postmoderno. Više ne postoji sukob dvaju ideološki suprotstavljenih blokova. Samuel P. Huntington u svojoj knjizi *The Clash of Civilizations* govori o sukobu civilizacije na

Samuel P. Huntington

religijskoj osnovi, a naglasak se stavlja na konflikt između kršćanskog i islamskog dijela svijeta. Živimo li zapravo u društvu bez "društva" kako naglašavaju to Ernesto Laclau i Chantal Mouffe u svojoj knjizi *Hegemonija i društvo?* Prateći tu tezu o društvu bez "društva" Laclaula i Mouffa, dolazimo do zaključka kako nije riječ o sukobu civilizacija, barem ne u smislu onom kakvog ga je u svojoj knjizi predstavio Huntington, već bi se prije moglo reći da se radi o "antropološkom sučeljavanju neidentificirane univerzalne kulture" (Culture Wars) te svega što se pokušava očuvati od bilo koje integracije u današnji integralni globalni poredak. Poredak u kojem je sve strogo kontrolirano: od hrane koju bi "trebali" konzumirati, do zašto je baš korisno koristiti vjetroelektrane, a ne nuklearne elektrane,

zašto biti vegetarijanac znači zdravo živjeti, a uz to ste pošteđjeli barem jednu kokoš koju zlostavlja nekoliko barbarskih radnika zlih korporacija? Je li to sve realno ili nešto virtualno i imaginarno?

Ideologija, država, subjekt

Što je to država? Prema Marxu i Lenjinu, država nije ništa drugo već represivni aparat, ili kako Louis Althusser u svojim esejima o Lenjinu iz 1970. godine kaže, "država (je) represivni stroj u kojoj je vladajuća klasa (u 19. i 20. stoljeću to su bili vlasnici tvornica i zemljoposjednici) nad radničkom klasom". Nadopunjujući Marxovu teoriju, Althusser je u svome radu napravio distinkciju između državnog represivnog aparata i ideološkog državnog aparata. Sam represivni aparat je

nešto opipljivo i zastupljen je u državnim organima poput policije, pravosuđa, vojske, državne administracije itd.

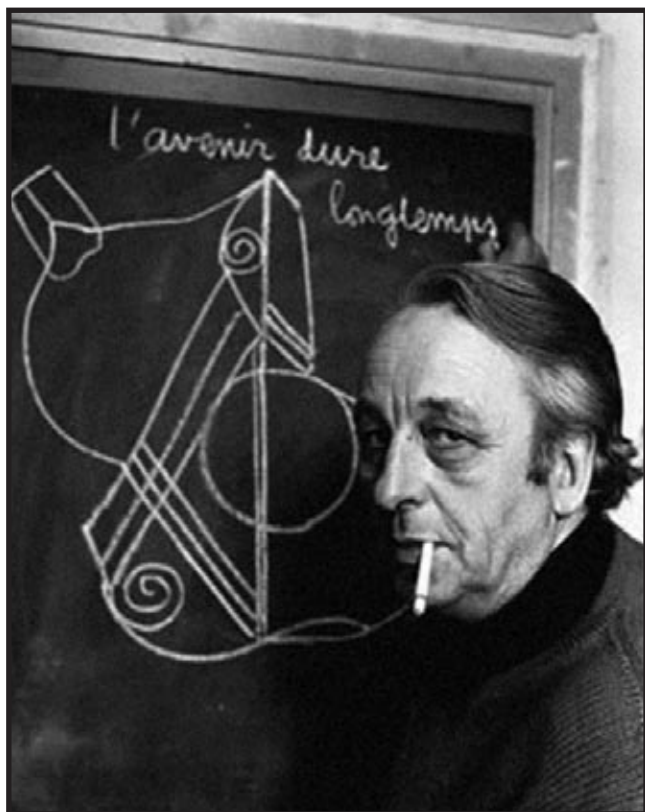
S druge pak strane, državni ideološki aparat je nevidljivo tijelo koje drži društvo na okupu. No ipak, čineći ovu razliku između represivnoga državnog aparata i ideološkog, Althusser tako pokušava naznačiti njihovu međuovisnost. Zato niti jedna klasa nije u stanju se dugo zadržati na vlasti bez da je njihova hegemonija dijelom i ideološkog aparata. No budući da je ideološki aparat nevidljiv, Althusser konstatira da ideologija djeluje kroz određene segmente društva kao što su crkva, obitelj, školstvo (prosvjeta i obrazovni sustav uopće), politika

Slavoj Žižek

(djelovanje različitih političkih stranaka i sam politički sustav), sindikati, mediji. Althusser je medije poput televizije, tiska, radija svrstao pod komunikacije. Budući da je sama struktura medija danas uvelike promijenjena, a time i njihova uloga, ne možemo više govoriti o pukoj jednosmjernoj komunikaciji. Drugi, a isto jako važan segment današnje ideologije, je i kultura kao ideologija sama. Upravo kroz medije i kulturu se danas najbolje očituje sama nevidljivost ideologije ili, Derridinim rječnikom, ideologija je puka forma, forma koja nema vidljive obrise. Ovdje dolazimo do uloge represivnoga i ideološkog aparata. Jedan i drugi djeluju masovno, no primarna im je zadaća kod represivnoga represija, a kod ideološkog ideologija. Možemo li zato reći da je sama ideologija neka vrsta naivnosti?

Možda tu naivnost najbolje prezentira Marxova fraza: "Sie wissen das nicht, aber sie tunes." „Oni to ne znaju, ali ipak čine.“ Slavoj Žižek tumači ideologiju kao pogrešnu spoznaju "vlastitih stvarnih uvjeta" koja nas "distancira od takozvane društvene realnosti i naše iskrivljene reprezentacije, naše patvorene svijesti o toj zbilji." S toga sama realnost ostaje nedostižna bez prvotne "ideološke mistifikacije". U svojoj kritici Althusserove teorije ideoloških aparata države, Žižek je upotrijebio Kafku kao "teorijski" aparat. Slabo mjesto Althusserove teorije ideološkog aparata države

Louis Althusser

vidi između ideološkog aparata države i ideološke interpelacije. Upravo kod same ideološke interpelacije država, u kafkijanskom smislu govoreći, je “besmisleni gigant” s kojim je pojedinac suočen.

Kafkijanski subjekt, prije bilo kakve identifikacije, prepoznavanja i prije svake subjektivacije, suočen je s “tajanstvenim birokratskim entitetom”. Interpelacija koja je bez mogućnosti “interpretacije / subjektivacije”, subjekt koji nema svoj identitet, te je u konstantnoj potrazi za nečim s čim bi se mogao identificirati - upravo tu Žižek vidi nedostatak Althusserove teorije ideološkog aparata države. Kafkijanski subjekt je subjekt koji je uhvaćen prije svega od strane Drugoga, prije nego što je ušao u proces identifikacije/subjektivacije, te u simboličko/pogrešno prepoznavanje.

Terorizam i mondijalizacija

Terorizam? Od 11.rujna 2001. godine taj pojam postao je dijelom svakog pojedinca (subjekta) na ovome planetu. Baš svakog subjekta? Da, baš svakog subjekta, i to onog u kafkijanskom smislu. Upravo kod terorizma možemo vidjeti kako današnja ideologija funkcionira. Nakon 11.rujna 2001. godine, sada već bivši predsjednik SAD-a, George W. Bush objavljuje opći rat terorizmu. Poruka koja je bila upućena tada, neposredno prije američkog napada na Afganistan, je kako u ovom ratu nema neutralnih zemalja kao u proteklim ratovima koji su se dogodili u povijesti. Koji je problem ovog rata? Problem nije točno definirani neprijatelj kao što su to bili nacizam, fašizam, boljševizam, staljinizam. Terorizam nije ideologija suprotstavljena u ovom slučaju neoliberalnoj demokraciji, već on predstavlja ideološki fantazam *par excellence*. Niti jedan subjekt na ovome svijetu nije lišen ovoga rata, ovo je rat koji je globalizirani svijet proglasio samome sebi.

Jean Baudrillard

Napadi 11. rujna 2001.

Svijet u kojemu smo svi kafkijanski subjekti koji tražimo svoje identitete.

U paničnom traženju vlastitih identiteta, a suočeni s gigantskim ideološkim aparatom, uzimamo reprezentacije različitih identiteta koji su nam ponuđeni kao fantazmatski proizvod upravo tog istog ideološkog aparata. Recimo teme poput ljudskih prava i sloboda, ekologije, zaštite životinja, multikulturalizma, raznih teorija zavjere itd., su upravo reprezentacije same današnje ideologije. Sve ovo upravo nabrojano dio je globalizacijskog čina koji zamjenjuje univerzalnost. Obilježje globalizacije jesu trgovina, informacije, turizam, mediji. Svođenjem ljudskih prava, kulture, demokracije, ekologije, pornografije

itd. u odnos ponude i potražnje, dolazimo do prelaska univerzalnog u globalni sustav vrijednosti. Jean Baudrillard u svome eseju *Nasilje Mondijalizacijskoga* piše kako svaka kultura, koja ide putem univerzalnosti, gubi svaku svoju posebnost koja ju čini baš tom kulturom kakva ona jest. Upravo ista obilježja ima i naša kultura koja, također, teži ka univerzalnosti, no razlika je u tome što su kulture, koje su se ugasile zbog svojih posebnosti, imale "lijepu smrt". No problem je kod naše globalne kulture što ona umire bez ikakvih posebnosti i dokidanja svih svojih vrijednosti koje ne prelaze u nešto "drugo" kao što je to riječ o kulturama koje su asimilirane u jedan veći entitet. Zbog dokidanja tih vrijednosti globalna kultura, po Hardtu Negriju Imperiju, zapada u jedno, u metafizičkom smislu rečeno, ništavilo. Ovdje više nije riječ čak niti o smrti koju smatramo idealnom dok stremimo ka univerzalnosti, "već je riječ o raspadanju", dezintegraciji bez mogućnosti bilo kakve ponovne integracije. Gušenjem univerzalnog nad mondijalnim dolazi do konačne pobjede jedinstvene misli. U samoj kulturi dolazi do "promiskuitetnosti svih znakova i svih vrijednosti, dakle pornografije". Za širenje pornografije "nije više potrebna seksualna opscenost", već dovoljna je interaktivna kopulacija.

U mondijaliziranom je svijetu i sama univerzalnost mondijalizirana, a samim time podložna jednakom robnom protoku kao što su nafta, nekretnine, novčani kapital itd. Dok smo u univerzalnosti mogli vidjeti reference na prirodu, u mondijalizaciji toga više nema. Sama globalizacija "vezana je uz ekran, mrežu, imanentnost, digitalnost, prostor-vrijeme bez dimenzije", ali i tehničke preciznosti, izjednačavanje svih vrsta razmjena. Izjednačavanjem svih vrsta razmjena dolazi do dokidanja univerzalnoga. Univerzalno jest ono povijesno, ali globalizacijom univerzalnoga dolazi do dokidanja i onog povijesnoga, pa stoga imamo simulaciju linearnih povijesnih događaja i povijesnih artefakata koji su u istom razmjenskom opticaju.

Sam globalizacijski sustav nije ništa drugo do li imaginarna tvornica iluzija. Stoga u svojoj manufakturnoj djelatnosti moglo bi se opisati neku prirodnu katastrofu, ili pak tehničku poput izlivanja nafte iz tankera u more,

kao teroristički akt. Svaki iracionalni događaj može se pripisati bilo kome i bilo čemu. Tako ljetom više nećemo zvati ljetom, već globalnim zatopljenjem koje remeti krhki prirodni ekosustav, a val hladnoće više nećemo zvati zimom, već elementarnom nepogodom. Jasno je kako ti destabilizirajući faktori imaju i svoga uzročnika. No cilj je jasan - u ovakvom integriranom sustavu sve ima destabilizirajući faktor, dok s druge strane sam sustav pokušava ostaviti dojam neslomljivosti. Kada govorimo o ekologiji i ekološkim katastrofama, upravo ovdje dolazimo do ideološkog parokizma i priče o savršenom redu u prirodi koji je sad poremećen djelovanjem čovjeka. No opće je poznato da priroda sama po sebi nije stabilan sustav, već naprotiv turbulentan i nasilan. S toga se moramo upitati nije li "najveća katastrofa upravo neslomljivost samog sustava", ili je upravo ta neslomljivost njegova najveća tragedija?

Literatura:

1. Althusser, Louis: *"Lenin and Philosophy" and Other Essays*, Ideology and Ideological State Apparatuses, 1970.
2. Baudrillard, Jean: *Power Inferno*, Meandar, Zagreb 2003.
3. Derrida, Jacques: *Sablasti Marxa*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 2002.
4. Marx, Karl; Engels, Friedrich: *Rani radovi*, Naprijed, Zagreb 1985.
5. Žižek, Slavoj: *Sublimni objekt ideologije*, Arkzin, Zagreb 1989.

Internet:

1. <http://www.marxists.org/reference/archive/althusser/1970/ideology.htm>